Eötvös 100 központi ünnepség, 2019.április 8.

Palkovics László innovációs és technológiai miniszter beszéde

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Miniszter Urak! Tisztelt Elnök Urak!

Kedves Ünneplő Közönség!

Ünnepelni jöttünk ma ide, és nem is akárkit. Eötvös Lorándot, a legnagyobb hatású magyar fizikust, az egyik − hacsak nem a legnagyobb − Magyarországon alkotott kutatót, kiváló elmét és tudóst, akinek munkássága nem csupán a múltban, hanem a jelenben is világhírű. Úgy tartotta, a nemzetet csak tagjainak munkája és alkotásai emelhetik fel, s talán éppen ezért, örök fokmérője másokkal szemben a munka és a tehetség kettőse volt. Kevesen tudják róla, hogy az elemekkel nem csupán a fizikában, hanem a természetben a küzdött: szenvedélyesen szerette a hegymászást.

Megtisztelő kötelességünknek tartottuk − mint Innovációs és Technológiai Minisztérium − hogy a kutató közösség kérésére, Eötvös-emlékévet kezdeményezzünk, amelynek keretében terveink szerint a 2019 során nagyszámú eseménnyel: konferenciákkal, ünnepi megemlékezésekkel, szoborállítással, kiadványokkal emlékezhetünk majd meg a nagy magyar tudós és közéleti ember halálának századik évfordulójáról. Erre kiváló alapot jelent, hogy az UNESCO a világemlékezeti listáján regisztrálja Eötvös Loránd tevékenységét akinek hatása messze túlmutattak Magyarország határain.

Éppen ezért köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik ennek a rendezvénysorozatnak az előkészítésében, megtervezésében, megszervezésében és megvalósításában részt vesznek majd: a fizikusoknak, a geofizikusoknak és a geodétáknak, a bölcsészeknek, a diákoknak és a tanároknak egyaránt, csak úgy, mint a sportolóknak, a túrázóknak, és szellemi örökségünk minden, e patinás alkalom megvalósítására összefogó ápolóinak. Külön köszönöm az idén 100 éves Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió alelnök asszonyának (Kathyrn Whaler, nyártól 4 éven át elnök), hogy ma itt, Budapesten képviseli a nemzetközi tudóstársadalmat.

Amikor Albert Einstein értesült Eötvös Loránd 100 éve, 1919. április 8-án bekövetkezett haláláról, úgy nyilatkozott, hogy meghalt a fizika egyik fejedelme. Tette ezt nyilván azért is, mert a nem sokkal korábban publikált általános relativitáselmélete épített a tehetetlen és súlyos tömeg azonosságára, melyet Eötvös Loránd kísérletei igazoltak, mégpedig már akkor – mai eszünkkel szinte felfoghatatlan – pontossággal. Itt azt is megjegyezhetjük, hogy Einstein hódolata minden bizonnyal nem csak Eötvös világra szóló tudományos teljesítményének, hanem a magyar tudománynak is szólt, mert relativitás-elméletének Bolyai János új világot teremtő felfedezése nyitott utat.

Eötvös Loránd alapvető fontosságú eredménye az Eötvös, vagy más néven torziós-inga, amely az olajkutatás, sőt általánosabban fogalmazva az alkalmazott geológiai kutatások „csodalámpája", alapvető varázs szerszáma volt egészen a múlt század ötvenes éveinek végéig.

Emellett több természeti jelenséget illetve összefüggést is elismert a világ tudományos közvéleménye azzal, hogy az ő nevét viseli: pl. Eötvös rule, Eötvös effect, Eötvös experiment, Eötvös tensor, sőt a gravitáció térbeli változásának mértékegysége - amely ma műholdrendszerek működésének megértéséhez alapvető fontosságú - szintén róla lett elnevezve: 1 eötvös, vagyis 1 E.

Irigylésre méltó világhír, pedig Eötvös csak alig több mint egy tucat cikket írt német és/vagy francia nyelven, és legteljesebb publikációs listája is mindössze 86 tételből áll. Eötvös Loránd azonban a minőségi kutatói eszmény jegyében, korszakokat átívelő megtestesítője a kutatói és professzori ideálnak.

Ezt az ideát keressük és támogatjuk ma is, amikor azt mondjuk, hogy a magas hozzáadott értéket teremtő, tudásalapú, kiegyensúlyozott, fenntartható gazdaság és társadalom valósuljon meg az ország egész területén.

Annak ellenére, hogy egy-egy kutatás során kiemelkedő eredményeket vagyunk képesek ma is elérni összeurópai, s ezen belül is különösen hazai szinten, versenyképességünket növelni, lemaradásunkat pedig csökkenteni kell a globális piacon. Mindannyian azt szeretnénk, hogy Magyarország hangsúlyosabban legyen jelen a világ innovációs és tudományos térképén, és ehhez a legfőbb elemek kiépültek. Összehangoltság hiányában azonban az ország innovációs teljesítménye elmarad a kívánatostól, sőt, a lehetségestől is.

A tudás erőforrásként való felhasználása napjainkban különösen felértékelte az egyetemek és az MTA kutatóintézetek szerepét, mivel őket tekinthetjük a tudásalkotó folyamatok origójának, amelyeknek − akárcsak a múlt század elején −, nyitniuk kell a tudományos világon kívül eső szegmensek felé is.

Annál is inkább, mert új követelményként jelenik meg világszinten, hogy a különböző tudásgazdasági szférák, így a gazdaság, egyetem, valamint a kormányzat folyamatos interakcióban, együttműködési hálózatban dolgozzanak együtt. Az együttműködés és a hálózatosodás szerepének jelentősége már Eötvös Loránd idejében sem szorult bővebb magyarázatra, hiszen az akkoriak is jól tudták, hogy milyen inspiráló a sokféle szemlélet találkozása, s milyen magas szintű munkát képes eredményezni a sokféleség közös dinamikája.

A nemzeti innovációs rendszer legfontosabb szereplőinek rendeltetését újra kell definiálnunk, így az egyetemekét, a kutatóintézetekét, valamint a vállatokét is. Új innovációs ökoszisztémát kell építenünk, amely korunk nagy társadalmi kihívásainak is meg tud felelni.

Amint az nagy elődeink példája is mutatja, meg kell találnunk azokat a területeket, ahol kiemelkedőt tudunk alkotni. Úgy is mondhatnám: együtt kell dolgoznunk a nemzeti nagy ügyeinkben. Már csak azért is, mert nem áll rendelkezésünkre korlátlan mennyiségű forrás, és ami van, azt ésszel és hatékonyan kell elköltenünk.

A kutatási kiválóságot – azaz az egyes kiemelkedő kutatókat, az ő munkájukat, a kollégáikat – a továbbiakban is tématerületi megkötés nélkül finanszírozzuk, hasonlóan az EU ERC rendszeréhez. Ehhez olyan finanszírozási rendszert kívánunk kialakítani, mely a kiszámíthatóságot és a motivációt tartja szem előtt. Akárcsak annak idején Eötvös tette, aki épp Bolyai János centenáriuma alkalmából, 1903-ban hozta létre − az MTA természettudományos fejlődését előmozdító akcióként − az akkori idők legtekintélyesebb matematikai és természettudományos elismerését, a 10 ezer koronás, ötévente kiadható tudományos díjat, melyet csak a legkiválóbb nemzetközi szintű kutatók kaphattak meg.

Itt jegyzem meg, hogy a kiemelkedő alkotók és kutatók megbecsülése érdekében a múlt év végén az Országgyűlés elfogadta az ITM által benyújtott törvényjavaslatot, amely a kiemelkedő műszaki alkotások és alkotóik elismerése érdekében a tiszteletdíj javadalmazásban részesülők körét kiterjeszti a nem akadémiai tag Széchenyi díjban részesült tudósokra is.

Mindazonáltal − ha lehet − arra még büszkébbek lehetünk, hogy Eötvös Loránd az MTA elnökeként személyes meggyőzéssel elérte a tanárok kutatási tevékenységét támogató ösztöndíjak alapítását. Megvalósította a "tudós tanár" gyakorlatát, kezdeményezve a Matematikai és Fizikai Társulat megalakítását, meghonosítva a tanulmányi versenyeket. Kezdeményezésére megalapították a magyar örökség díjas Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapokat.

De nem szabad kifelejtenünk nagyszerű intézményfejlesztő művét, az Eötvös József Collegium megalapításának kezdeményezését sem, amellyel a hazai tehetséggondozás rendszerének immár 120 éve mintát adó, a maga idejében a felsőoktatás nemzetközi élvonalába tartozó intézményt hozott létre. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy Kodály Zoltántól Bay Zoltánig terjed a hazánknak világhírt szerzett Eötvös-kollégisták hosszú listája.

Eötvös Loránd olyan tudós volt, aki − amint ezt már kortárs tisztelői is megállapították − az igazságot nemcsak a saját szűkebb kutatási területén belül látta meg, hanem „mély analizáló látása a tudomány és az élet nagy problémáinak mélységeibe is behatolt".

Kívánom mindannyiunknak, kik a magyar tudomány és innováció iránt elkötelezetten dolgozunk, hogy teljen számunkra ez a nap, s ez az év Eötvös nevéhez méltóan: megértéssel, igazságkereséssel és munkával. Beszédemet Eötvös egyik híres gondolatával zárnám:

„Az igazi természettudós (...) örömet talál magában a kutatásban s azokban az eredményekben, melyeket az emberiség anyagi jólétének előmozdítására értékesít."

Köszönöm, hogy meghallgattak.